

Դ Ի Տ Ա Կ

Բ Ի Ի Զ Ա Ն Դ Ե Ա Ն

Ի Խ Ն Դ Ի Ռ Յ

Ը Ն Կ Ե Ր Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ա Ր Հ Ա Ր Ո Ւ Ն Ե Ա Ց

1813.

16. 18. 21. 24. 26. 28. 31. Դ Ե Կ Տ Ե Մ Բ Ե Ր .

Բ Ի Ռ Ո Ւ Ս Ս Ի Ա .

Պէտէն . 8 . Դ Ե Կ Տ Ե Մ Բ Ե Ր :

■ աստեղի գաղէթային մէջ պատմեց թէ Վանտամ ֆրանսերէն մեծ ճէնէնալը որ գերի ինկաւ դաշնակիցներուն ձեռքը Պօէմկայի մէջ Սէստի 12ին հասաւ Մօսքա, և իրեն բնակուէ տեղը որովեցաւ որ ըլլայ Գրեմիլինին մէջ . աս ճէնէնալը բերվեցաւ հոստեղը՝ անտեղի մեծ ճէնէնալին Բառօցցա առապայով ոմ ղի ծա՛ծուկ մնայ ժողովրդենէն, տպա թէ ոչ ան բաւ ժողովուրդ Թօփ կըլլային ասոր վրայ հետաքրքրուէ՝ տեսնալու համար այսպիսի անուանի ու մեծ ճէնէնալ :

Աս ճէնէնալին հաստիը խէլն բարձր էր հասարակ մարդու հասակէ , գլուխը քան զսովորականը մեծ ; կրունակը լայն ու հաստ . գծագրուէր քիչմը էր ձառագէմ , իրեն խօսակցութե մէջ կերկնար աւելի կոպտուէ ք թէ ազնորուականուէ : Ասիկայ ներկայացաւ Ռօսթօբարճին Քօնթէին

առջևը , ու իրեն բարեսրտութե յանձնեց զնիքը , Քօնթէնալ պատասխան տրվաւ իրեն , հոգաարվի քեզիալ այնպէս՝ ինչպէս կըտարվի գերի բռնըված ճէնէնալնէրուն , քեզի ինչ որ պէտքէնէ բանմը չի պահսիր . աս երբոր լսեց ծռեցաւ ու յարգութի ըրաւ Քօնթէին . ըսաւ նորէն Քօնթէին . քու խուցըդ կըլլայ Գրեմիլինին մէջ՝ ուրտեղ կրնաս յագիւ տեսնարով աւերակները՝ որ Նաբօլէօնը ու իր պատերազմի գաշնակիցները ըրին . աս ըսէլն էտե ճէնէնալը նորէն ծռեցաւ առանց ձայնի , և այսպէս բաժնըվեցան մեկզմէկէ :

Կ Ե Մ Ց Ե Ս Տ Ա Ն .

Պէտէն . 22 . Ն Ե Կ Տ Ե Մ Բ Ե Ր :

Նաբօլէօն կոյսըը անցաւ Ռէնօ գետը Մակօնցալին մօտերէն , և իրեն անցած ձա՛մ բաներուն մէջ գոցված էր բոլոր գետինը՝ իրեն զօրաց լէշերով . աս անմեղ զոհէրը որ ինկած բռված էին գետինի վր , առանց տարակուսի կ'ամացընէին տեսնողներուն՝ իրեն

իրեն բոլորովին կործանուած, և ճամբայ կըրցընէր յաղթական դաշնակից զօրաց թէ ինչպէս պէտք է երթալ անոր ետեւէն, և վերջապէս կարճ խոսքովն ըսէնք թէ Հանաուեն եղաւ երկդ Պերէսինա (4) Կաթօլէօնին բանակին և զօրացը համար : Կաթօլէօն կայսրը թող շնորհակալ ըլլայ իրեն զօրաց կըտրելձուէր ու խեղացի ճէնէնաւնէրուն, վասն զի ասոնք խաղըսեցին զենքը Ռէնօին վերայ բռնելէն Վասն գէն :

Երբոր Ֆրանսիացի բանակը կը քաղվէր, կըր գէպ 'ի Ռէնօ, Բձէնէնքէվ Մոսկովին ճէնէնաւը կը հրամայէր դաշնակցաց բանակին առաջապահ գունդին, և իրեն կըտրելձուէր շատ օգնեց Հանաուէն կըտը պատերազմին երջանիկ ելլցը նկատմամբ դաշնակցաց : աս ճէնէնաւը հոկտեմբ 30 ին շատ փաս հասցընէնէն ետեւ Ֆրանսիացի բանակին, ըսեց թէ 10 հէր Ֆրանսիացի ձիաւորով կը փախչէին Կաթօլէօնը, և որոշեց թէ 31 ին զարնովն ասոնց հետ 8 հազար խաղախով, ըսաստ բերաւ գաստնք մէկ յարմար տեղով, ու բոլոր իրեն ուժովը պատերազմեցաւ ասոնց հետ և տարմատողն ըրաւ աս գունդը ու բռնեց 400 հոգի գէրի, իսկ մնացածը խաղախներուն սաստիկ կըրտէր ետեւում ուստիով ետ քաղվեցան :

Աս ճէնէնաւը Էսթրաթէն մինչեւ Ռէնօ միշտ Կաթօլէօնին ետեւէն կը պոտորտէր, երբեմն կը պատերազմէր, երբեմն կուշալցընէր անոր ետ քաղվելը գետերուն կամ մուրջները հաւան թուցընելով, և երբեմն որ ճամբէն պիտոր անցնէիննէն արգելէնելով կըրցոցէր ճամբաները : Աս գործողութիւնները որ Կաթօլէօնը չէր սեպէր, օրինաւոր ու ճշմարիտ արհեստ պատերազմական, որովհետեւ անբաւ փաստներ կը հասցընէր իրեն, հարկաւորեցաւ որ շատ անգամ ճակատ առ ճակատ պատերազմի աս ճէնէնաւըն հետ, և ամէն պատերազմի մէջ կը ջարդովէր կը յաղթովէր Կաթօլէօնին զօրքը : աս մէկ քանի առանձին պատերազմին մէջ աս ճէնէնաւը 4000 գէրի բռնեց Ֆրանսիացիներէն, ասոնց մէջը կար 2 զօրապետ ու 30 ալ օֆիցիալ :

Դաշնակցաց մեծ բանակը Կոյեմբերի հին կէցերէր ֆոանք ֆոն : Անհամար զօրութիւն ու ջանքը Կաթօլէօնին որ թա-

փեց աս տարվան պատերազմի մէջ անհնէին նոյն կանաւարածը ունեցաւ : Ինչ որ ունեցաւ 1812 ին պատերազմը Մոսկա :

Ան Ֆրանսիացի գունդերը որ բոլոր ալ խաղըր տարաստիեցուցած կըրցողացընէին, քաղվեցան ետ, և իրենց ապահով աղաւնիումէ տեղոյ համար, անցան Ռէնօ գէտին անդիկ կողմը՝ որ էր սահման հին ֆրանսիացի տէրութիւն :

Իրաւոր 'ի վրայս ամի աս գետը կըլար Կաթօլէօնին ամուր պատնէշը իրեն թշնամիներուն գէմ, թէ որ ինք զուրիշ աղդէրը իրեն բռնաւորութը ընկըձած ու նորոձած չըլար նէ : Եւ թէնդ աս սահմանները ամրացեալ էին 'ի ընտելթէ, բայց 'ի վրայս ամի հասաւ հոն Մոսկովին բանակը, վն զի Կաթօլէօնը գնաց մտաւ մինչև ներսն սահմանները Մոսկովին տէրութիւն չարքարէլու համար ցանոնք և գնաց հասաւ մինչև Մոսկա : Պատշի գունդը տնկեց իրեն գրօշակները աս գետին եզերքներուն վր, վն զի Կաթօլէօնը երգաւ պատառ երած խաղախներէն ետեւ, իրեն բեֆիլի ինչ զապով ըրաւ բոլոր տէրութիւն գլխաւոր բերդերը : Տեսնովեցաւ հոնտեղվանքը Կեմիէն բանակաւ, վն զի բռնապատուած էր վրէժ առնելու իրեն թշնամիէն՝ որ իրեն կայսերական գլուխը մերկացուց Կեմիէն կայսերութե անունէն Բրէտպուակի խաղաղութիւն ետեւ : Չվէտներնալ ոտը կոխեցին անտեղվանքը, զէրէմ Կաթօլէօնը խաղաղութե ատեն բռնաբարելով ամ օրինաւոր դաշնագրութեները չէր գէմ ամ լրաւանց, յանկարծակի տիրապետեց Ստրաշուուին և վերիվայր խառնակեց շիթեց բոլոր Սթըգօլը :

Իրաւ որ դաշնակիցները շատ կըրցաւէին Ֆրանսիացիներուն թշուառութեցը վրայ, և ան չարքներուն վրայ՝ որ հարկաւ կը հետեւէր պատերազմի պատճառաւ : Ասոնց պարծելու և հարստանալու իրենց ըրած յաղթութիւններուն համար (ինչպէս Կաթօլէօնը ունէր սովորութիւն) բոլոր սրտով կըրիափայէին խաղաղութե, նմանապէս կը ցանկար բոլոր Էսթրապայի ժողովուրդը աս խաղաղութե, և Կաթօլէօնը միայն գէմ կը կենար այսպիսի երջանկութե մարդկային աղդի : Ամէն տէրութիւնը և ամէն իրեն հին դաշնակիցները քաղվեցան իրենց ֆրանսիացի հետ ըրած դաշնագրութիւններէն նաւ անոնք որ իրենց դաշնակից ըլլալով մեծցերէին, այսօրվան օրս հրաժարեցան ասոր ֆրանսիացիութիւն իրենց վաստակած մեծութիւններէն, հրաժարեցան իրենց առեւելով բարեկամութիւններէն :

ԲԱ

(4) Պերէսինա է քաղաքը Մոսկովաւանի մէջ, ուրտեղ հանդիպեցաւ Կաթօլէօնին բանակին մէկ մեծ կոտորածնալ, Մոսկայէն ետ քաղվելու ատենը :

Ինկիլտէնա աղբիւրէս մէկ գիւղքմը հին տխտանցիներու վրէժն առաւ քաղաքին մէջ 70 կրնիկ իրենք զերենք այլ րէցին, իրենց երկան թաղման օրը աս կրնիկները թողուցին 187 որբ աս բար բարոտական ու անմիտ աւելորդապաշտութիւն շատ կրպատասհի երբոր անձրեւներուն ժամանակը կանցնին, վասն զի անատենը շատ մարդ կրմեանի: Աս վերջի մեռնողներուն մէջը կար մէկ քուրմմը որ ունէր 25 կրնիկ, ասոնցմէ 13ը մեռերէն աս մարդուն մեռնէն առաջ, իսկ 12ը կենդանի էին: Երբոր քուրմը մեռաւ, աս կենդանի կրնիկները իրենք զերենք այրեցին իրենց երկանը մարմնայն վրէժն, ասոնք թողուցին 30 որբ:

Քիչ տարի առաջ Սօթա-Քհոմ Հին տխտանու քաղաքին մէջ կայ եղբոր մէկ հարուստ քուրմմը որ ունի եղբոր 40 կրնիկ աս քուրմը երբոր մեռաւ 18ը միայն կատրէն ասոնք երբոր մեռաւ իրենց երիկը, չուղեցին անկից ետեւ ապրիլ իրենք ալ ձօթին վրէժն, անոր համար իրենք զերենք այրեցին իրենց երկանը մարմնայն վրէժն:

Աս գործքէս մարդ կրնայ մահաբերել թէ որչափ պէտք է զգուշանայ աւելորդապաշտութիւն, վն զի թէ որ մէկը ունենայ ինչ և ինչ աւելորդապաշտութիւն, կրնուրանայ անոր բանական ուղիւ դատումը ան նիւթին մէջ, և կամայ կամայ կրձգէ զինքը արտաքոյ բնութիւն գործքերու մէջ ալ, ու մնալ ի վնաս իրեն անձին՝ որ է խենթութիւն տեսնիմը աս մուրեկը շատ վնաս աղվաւ ձօթին, ու որչափ որ յայտնի մըրութիւնն ասիկայ, այնչափ ալ շատ կայ աշխարհքին մէջ, և որչափ որ տպէս է մէկը այնչափ ալ ենթակայ է աւելորդապաշտութեան:

Ասոնք աւելորդապաշտութեամբ կրկար ճէն, թէ երբոր կրմեանի իրենց երկը որ է դիտաւորը և կառավարը ան ապշատոյժին, շատուճանքերը կրկնեցնեն իրենց նախախնամութեւն անոնք վրայէն, և թէ ասիկց կրհտուի որ ինան անկից ետեւ, աղքատութեւն թուաւորութեւն, գերութեւն մէջ, զերէմ կրսեն թէ որ շատուճանքեր ուղէն մեր աղէկութիւնն չէին առնուր մեր ձեռքէն մեր երկը, որ է պատճառ մեր բարեյաջողութեւն, անոր համար կուղէին աւելի մեռնիլ բան թէ ապրիլ:

Մէկ քանի Ինկիլտէն որ կրկենային Պոստիլլէ, Պար, ու Լէյնի քաղաքներուն մէջ տեղը Մօսա քետին վրէժն, որուն սկիզբը կէլայ Քրանապոս մէջէն, շնեցին մէկ ցամաքային նաւակմը, ամենեւին նաւու ձեռով և աս խալիքով կերթային կուգային աս իրեք քաղաքներուն աղուր ու շիտակ շնուած ճամբաներէն աս նաւակը ինչպէս ուրիշ նաւակներ՝ ունի խը և դուխ, և կը քալէ ցամաքին վրայ քամիով բոլոր տաւադատները բացած:

Աս նաւակը կեցած է չորս խիտ ցած աշիւներու լէճակէն մէկը, ու նաւակին երկու ծայրը շնուած է երկու նըստարան երկու նաւակարի համար ասոնք հոտուղը նստած կրկաւարեն նաւակը երկու ծայրի տիւմեններով աս տիւմենները խիտ վարպետ ու խէլացի կերպով առաջային տակէն հաղորդակցուն ունի տակի անիւներուն հետ, և ինչպէս որ կուղենն այնպէս կրկաւարեն, որ կողմը կուղեն հոն կը դարձնեն:

Իսկ նաւուն դրսի կազմուելը, քի չուանները, ելքէնի տիրէ կները ևն է այսպիսի խէլին տնկած տիրէ կներ կայ, աս տիրէ կներուն վրէժն կայ անիւն բաղմութիւն հասա ու բարակ չըմաններու, ասոնցմէ դատ ունի 3 սէրէն տիրէյն, որոց խըսքանցելը ինչ վրէժն կայ մէկ խիտ բարձր առաւանստ մը աս առաւանստին վրէժն կայ շարուբայի առաւանստի ձեռով առաւանստմընալ ունի խըսքանցելը իրենց միտարանները առաւանստ բանալու կմ վաշ ինչեցնելու կամ փոխելու անոնց դիւրքը քամին կէօրէ աս նաւակը երբոր յաջող քամի ունենային մէկ սահաթիւն մէջ կը քալէ 12 մըն ճամբայ, բայց թէ որ քամին դէմ ըլլայ և կմ քամի չըլլային որ առաւանստ չեն կրնար բանալ, մէկ ձիւր կրկապեն աւջեն, և այսպիսա առաջ կերթան աս նաւակը խիտ թեթեւ ըլլալէն ի դատ, շատ ալ յաջող կը քալէ և ասոնք թեթեւ ու յաջող քալելուն պատճառաւ, թէ որ յանկարծակի ձին խրտի ու սկսի սատիկ վազելն, վտանգի մէջ կիցի թէ նաւակը և թէ մէջի ճամբարները, անոր համար ունի իրեն երկաթնալ ինչպէս նաւը որ այնպիսի տակէն գետնին վրէժն ձգելու նման կրկենայ նաւը անշարժ, և ուժով քալելու ալ ըլլան վնասն չիքալեր ամենեւին:

Իրաւոր աս նաւակը աղէկ կերպով շնուած է, բայց ասով ճամբարդուելն ընէր շատ անհանգստութիւն է ասիկայ հիմակ վան հիմայ ուրիշ բանի չիգար, բայց եթէ քրօսանայ համար գործածելու, և աս գործաւ

Ճածօգնեցնալ պիտոր ըլլան շատ հարուստ մարդիկնէր, վն զի խարժը խիստ շատ է:

(Օրագր. Փարսիա:)

Մէկ Նէմէյէի գաղէթայի մէջ կարգաց վեցաւ աս հետեւէ՝ գիտուածքը:

Անպուռի քղքին մէջ մէկ կնիկմը՝ գիպ ուածքովը մէկ քանի թօփլու կուլ տը վաւ, աս գիպուածքէն ետեւ 4 տարի անցաւ վրան և ետքը աս կընիկը իրեն ձախ ծըծին վն մեծ չնպանկպէս բանմը հանեց. կընիկը հիւանդանոցը տարվեցաւ բըժէկէ լու համար, ու քիչմը ժամանակ անցնէրէն ետեւ երբոր ձկեցին աս ուռեցած վէրքընէ, դուրս ելան աս թօփլուները վերացը մէջէն:

(Օրագր. Ապրիլ:)

Սթօփօլի բժշկուէ ճեմարանը հրատալ րակէց թէ գետնախնձորին եր էջախի տեւ րենիքը երբոր չափաւոր կերպովը կըլոր ցըվինէ, կընայ գործածվել աղէկ թիւ թիւնի տեղ, վն զի ասոր անուշահոտուէր շատ դերաղանց է ք գհասարակ թիւ թիւ նինը. աս պատճառիւ համար թագաւորը հրամայեց որ որչափ կըրնաննէ շատցընեն աս բոյսը:

Ասկից շարժեալ Տանիմարգացիք ալ աս բոյսը սկսան գործածել, և հիմայ աս տէրու թէ մէջ երթալով երթալով ամմէնուն հասարակ կըլայկոր աս տերեւները թիւ թիւնի տեղ գործածելու:

Ճաւօնուի Բրանսլի գաղէթային լըայ, Պօ
նաբաւէին խայերուիէ արենը:

Ա ճիւրբեր եր Պօնաբաւթէն թէ իրեն տէրուէ մէջ ամմէն գաղէթաներուն աղբիւրը և սկիզբը ըլլայ ֆրանսային գաղէթաները միայն. և ասոնց մէջի բանէն զատ ամմէնին բանմը չիտայվը՝ ուրիշ տէրու թէ գաղէթաներէ հանած, բայց ի անտարբեր գիպուածքներէ, և ոչ աս միայն, այլ և արդէրէրէր մասնաւորաց քրէտկան յանցանքով խօթելը իրեն տէրուէ մէջ՝ ուրիշ տէրուէ գաղէթաները:

Ֆրանսային գաղէթաներնալ պիտոր շին վէր ան ոչով ինչպէս տուն կուտային Պօնաբաւթէին կանոնները գաղէթալ շինելուն համար:

Հախ. Պիտոր չկատմէր ուղիղ ան ճըմարաւթիլը՝ որ կըբերէր Պօնաբաւթէին գործքերուն մէկ վատահամբաւութիւնը, և կըկտորէր աղբին սկիւրը, սր յաղթըվիւր պատերազմի մէջ, և կիմ աստովի՝ փառով տեղ կորսնցընէր ևն. և թէ մէկ մեծ գործքիւ պատահի որ պէտք է որ պատմը վի, անտեսնը տիւղմէներով մահանան, ըով որ ասը ֆաւը չիպայ կըպատմէ վէրիվերայ, որով չիմացվիւր բուն ճըմարիտ պարագան եղած գործքին:

Երկրորդ ան աղբը որ թէ Պօնաբաւթէին և թէ աղբին թշնամիէ, թէ որ բիւր հաղար երեւելի գործքեր ըրած պիլէ ըլլայ թէ պատերազմական, և թէ քաղաքա կան կառավարուէ, ամմէնին չկատմէր, կիմ թէ պատմէալի տիւղմէ պարագային, ըով վար կըղարնէ, կիմ յաղթերէն իբրև յաղթըված կըպատմէ, և այսպիսի աղբը միշտ կըլանայ պակասուէ գրանալով վրան վար զարնէ:

Երդ. Որչափ ձախող պիլէ երթայ իրեն բանակին բանը, պէտք է որ պատմէ ամմէն յալող պարագայներով, և ամմէնին չի պատմէ ճըմարիտ թիւր թէ որչափ մարդ մեռաւ կամ վերաւորվեցաւ պատերազմի մէջ, այլ միշտ պէտք է որ քիչցընէ: Ասոր ներհակ թշնամիներ միշտ շատցընէ. թէ որ յաղթըվեցաւ թշնամիներ, թիւ ուրիշ տիւղմէներով պէտք է որ տահա մեծցընէ, թէ որ 15 հիւր մեռաւնէ 40, կիմ 60 հիւր ընէ, թէ որ 20 կիմ 30 հիւր գերի բռնըվերէնէ. ասանց տարակուս 100 հիւր կանցընէ, թէ որ մէկ ճէնէնալմը մեռաւ կիմ վերաւորվեցաւնէ զանի 100 կիմ 15 կըլինէ:

Չրդ. ամմէնին պէտք է որ նշան տայ գաղէթային մէջ խարգախուէ կիմ անիրաւուէ Պօնաբաւթէին ըրած գործքերուն վրայ, այլ ջըցընէ միշտ խելացի ու արդար, և յանցանքը միշտ ուրիշ վրայ ձդէ, և ուրիշին գործքը միշտ բռնաւորութիւ ու բար բարոտութիւ սեպէ՝ որ իրօք ամմէնին այն պէս չէ:

Ա ըսած բաներնու ճըմարաւթիլը, ողջամիտ ֆրանսիացի գաղէթաները կարգա ջօնէրը յայտնի կըտեսնան, և բայց աս կից նոյն իսկ ֆրանսիացիները կըվեհային ու վիպէցին աս վերջին ժամանակները:

Աս գործքս՝ որ է պատմութիւ հիմակվան ատենիս, տանըհինի օրը մէյն կըտարվի:
Ի ՎԵՆԵՏԻՆ Ի ՎԱՆՍ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ: